

Економіка третинного сектору

Даце СНІКЕРЕ-КЛІТКО,
Ілюта АРБІДАНЕ

**ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ПЕРЕФОРМАТУ-
ВАННЯ РИНКІВ АУТСОРСИНГОВИХ
БУХГАЛТЕРСЬКИХ ПОСЛУГ В ЄС**

Резюме

На тлі триваючої гармонізації ринків професійних послуг у Європейському Союзі та посилення систем протидії відмиванню коштів у цьому дослідженні розглядається, як обов'язкове професійне ліцензування є механізмом регулювання ринку в секторі аутсорсингових бухгалтерських послуг. У дослідженні розроблено теоретико-концептуальну модель, яка описує причинно-наслідковий ланцюг, через який регуляторне втручання спричиняє витрати на дотримання регуляторних вимог, які виконують роль бар'єрів входу на ринок, формує ефекти сигналізування про якість послуг, зумовлює коригування цін, консолідує ринок надавачів послуг та викликає поведінку, спрямовану на уникнення регулювання. Спираючись на інституційну теорію, концептуальні моделі якості послуг та теорію консолідації ринку, у дослідженні проаналізовано, як ліцензування переформатовує ринки професійних послуг у європейському економічному просторі. Застосовано лонгітюдний квазіекспериментальний дослідницький дизайн «до-після» до комплексних галузевих даних за період 2005–2025 рр., що охоплюють 3567 ліцензованих надавачів послуг, динаміку обороту сектору та порівняльні інституційні дані з 27 країн-

© Даце Снікере-Клітко, Ілюта Арбідане, 2026.

Снікере-Клітко Даце, здобувач докторського ступеня (економіка), кафедра економіки і фінансів, Резекненська академія технологій Ризького технічного університету, Резекне, Латвія. ORCID: 0009-0006-2390-5007 Email: Dace.snikere-klitko@rtu.lv

Арбідане Ілюта, доктор економічних наук, доцент, кафедра економіки і фінансів, Резекненська академія технологій Ризького технічного університету, Резекне, Латвія. ORCID: 0000-0002-9762-3874 Email: iluta.arbidane@rtu.lv

членів ЄС. За допомогою описової статистики та теоретичної тріангуляції встановлено взаємозв'язок між досліджуваними ефектами ліцензування та вимірами SERVQUAL, інституційним ізоморфізмом і теорією консолідації ринку. Після запровадження обов'язкового ліцензування в Латвії у 2021–2023 роках кількість надавачів послуг до 2025 р. скоротилася на 14,6%, водночас оборот у секторі зростає приблизно на 13% щорічно. Станом на березень 2025 року ліцензії отримали 86% надавачів послуг. Запровадження ліцензування посилило ефект сигналізування про якість та заохотило перехід клієнтів до ліцензованих надавачів послуг, водночас сприяючи орієнтовному зростанню цін приблизно на 10–15%, уникненню регулювання шляхом зміни кодів NACE та непропорційному тиску на мікропідприємства щодо дотримання регуляторних вимог. У дослідженні подано оригінальні емпіричні дані з країн ЄС з ринком, що формується, та запропоновано рекомендації щодо політики, спрямовані на покращення правозастосування, професійної освіти та ефективності регулювання в європейському економічному просторі.

Ключові слова:

аутсорсинг бухгалтерських послуг, запобігання відмиванню коштів, консолідація ринку, ліцензування професійної діяльності, ринкове регулювання.

Класифікація за JEL: M40, M41, K20, L84.

2 таблиць, 5 рисунків, 27 джерел літератури.

Постановка проблеми

Ліцензування професійної діяльності – це основна форма регуляторного втручання, спрямованого на вирішення проблем інформаційної асиметрії та невизначеності щодо якості на ринках професійних послуг (Kleiner & Krueger, 2013; Carpenter II et al., 2012). Прихильники ліцензування стверджують, що обов'язкові кваліфікаційні стандарти, перевірка компетентності та постійний моніторинг дотримання регуляторних вимог захищають споживачів від неякісних постачальників та зменшують проблеми несприятливого відбору (Akerlof, 1970). Критики переконують, що ліцензування є насамперед механізмом вишукування ренти в професійній сфері, який створює штучні бар'єри для входу на ринок, що знижують рівень конкуренції, призводять до

зростання цін та забезпечують лише мінімальне покращення якості (Friedman, 1962; Kleiner, 2000).

Сектор аутсорсингу бухгалтерських послуг є прикладом ринку професійних послуг, на якому проблема інформаційної асиметрії є особливо гострою. Клієнтам часто бракує технічних знань для того, щоб оцінити якість послуг раніше, ніж вони будуть надані, що створює проблему “принципал-агент” та потенціал для опортуністичної поведінки з боку надавачів послуг (Sharma, 2023; Mikko, 2018). Крім того, бухгалтерські послуги породжують значні зовнішні ефекти: неякісний бухгалтерський облік може сприяти відмиванню грошей, ухиленню від сплати податків та фінансовому шахрайству, породжуючи суспільні витрати, що виходять за межі прямої шкоди, завданої клієнтові (Council of Europe, 2018).

Латвія має унікальні умови для емпіричного вивчення впливу ліцензування. За результатами п'ятої оцінки MONEYVAL (Council of Europe, 2018), яка визначила сектор аутсорсингу бухгалтерських послуг як сектор із високим ризиком порушень у сфері протидії відмиванню коштів, у 2021 р. в Латвії запроваджено обов'язкове ліцензування, а повне застосування вимог ліцензування почалося з липня 2023 р. До ліцензування сектор був фактично нерегульованим – будь-яка особа могла надавати аутсорсингові бухгалтерські послуги незалежно від освіти чи досвіду. Таким чином, це створює рідкісну можливість спостерігати за регуляторним втручанням, яке забезпечує перехід від повної свободи ринку до всеосяжного ліцензування професійної діяльності у стислі терміни.

Незважаючи на широкі теоретичні дискусії, емпіричні дані щодо впливу ліцензування залишаються обмеженими та суперечливими (The White House, 2015; Carpenter II et al., 2012). Більшість досліджень зосереджуються на професіях у Сполучених Штатах, аналізують перехресні варіації у суворості ліцензування в різних штатах та демонструють неоднозначні результати: лише у двох із дванадцяти проаналізованих досліджень виявлено позитивний вплив більш суворого режиму ліцензування на якість послуг (The White House, 2015). У наявній літературі з професійних послуг бракує комплексного лонгітюдного аналізу ефектів від запровадження ліцензування, зокрема у європейських країнах з ринками, що формуються.

Сектор аутсорсингу бухгалтерського обліку отримав мінімальне висвітлення в науковій літературі, незважаючи на його економічну важливість. Хоча Sharma (2023) та Mikko (2018) й описували мотиви аутсорсингу, дослідження регуляторного управління та механізмів забезпечення якості практично відсутні. Жодні попередні дослідження не вивчали вплив ліцензування на якість аутсорсингових бухгалтерських послуг, структуру ринку чи динаміку конкуренції на ньому.

Це дослідження спрямоване на заповнення трьох ключових прогалів в дослідженнях. По-перше, виконано лонгітюдний емпіричний аналіз ефектів від впровадження ліцензування з використанням комплексних галузевих да-

них за 2005–2025 рр. По-друге, у дослідженні теоретично інтегровано інституційну теорію (DiMaggio & Powell, 1983; Scott, 2008) з концептуальними моделями якості послуг (Parasuraman et al., 1988). По-третє, досліджено ненавмисні наслідки регулювання, включаючи поведінкові моделі, спрямовані на ухилення від вимог, та розподільчі ефекти між різними типами надавачів послуг.

Метою цієї статті є аналіз ліцензування професійної діяльності як механізму регулювання ринку в європейському економічному просторі, зокрема, дослідження того, як обов'язкове ліцензування аутсорсингових бухгалтерських послуг впливає на структуру ринку, сигналізування про якість послуг, динаміку ціноутворення та поведінку надавачів послуг у Латвії, а також оцінка наслідків для регуляторної політики ЄС. Центральним елементом цієї мети є розробка та застосування теоретико-концептуальної моделі, яка визначатиме системні шляхи, за допомогою яких ліцензування як форма регуляторного втручання змінює ринки професійних послуг.

Спираючись на інституційну теорію та концептуальні підходи до якості послуг, у дослідженні поставлено чотири основні дослідницькі питання. Питання ДП1 полягає в тому, як обов'язкове ліцензування впливає на структуру ринку в секторі аутсорсингових бухгалтерських послуг. ДП2 досліджує, які механізми лежать в основі взаємозв'язку між ліцензуванням та покращенням якості послуг та які емпіричні дані підтверджують таке підвищення якості. ДП3 досліджує ненавмисні наслідки запровадження ліцензування, зокрема поведінку, спрямовану на уникнення регулювання, та розподільчі ефекти. ДП4 порівнює ліцензійний режим в Латвії з іншими регуляторними рамками ЄС і досліджує, які чинники пояснюють варіації у рівнях насиченості ринку.

Відповідно, сформульовано такі гіпотези. **Г1 (Консолідація ринку):** запровадження обов'язкового ліцензування призведе до скорочення кількості надавачів послуг і водночас до збільшення середнього розміру фірм та рівня концентрації ринку, оскільки витрати на дотримання регуляторних вимог створюють ефект економії від масштабу, що надає переваги більшим надавачам послуг; фіксовані витрати на дотримання регуляторних вимог слугують бар'єрами входу на ринок, що ставить у невигідне становище малі фірми та індивідуальних підприємців (Stigler, 1971). **Г2 (Сигналізування про якість послуг):** запровадження ліцензування покращить сприйману якість послуг, тобто виступатиме як надійний сигнал якості, що зменшуватиме інформаційну асиметрію між надавачами послуг та клієнтами (Leland, 1979; Parasuraman et al., 1988). **Г3 (Збільшення цін):** запровадження ліцензування призведе до збільшення цін на послуги через додаткові витрати на дотримання регуляторних вимог та зменшення конкурентного тиску внаслідок скорочення кількості надавачів послуг (Kleiner & Krueger, 2013). **Г4 (Уникнення регулювання):** запровадження ліцензування зумовить появу поведінки, спрямованої на уникнення регулювання, коли окремі надавачі послуг змінюватимуть класифікацію своєї діяльності, щоб уникнути виконання ліцензійних

вимог (Oliver, 1991). **Г5 (Розподільчі ефекти):** запровадження ліцензування непропорційно впливатиме на мікропідприємства та самозайнятих осіб, які будуть змушені нести відносно вищі витрати на дотримання регуляторних вимог (Acs & Audretsch, 1989).

Огляд літератури

Інституційна теорія є фундаментальною теоретичною основою розуміння того, як регуляторні втручання держави змінюють організаційні поля (DiMaggio & Powell, 1983; Scott, 2008). Ліцензування професійної діяльності є проявом «регуляторного» інституційного тиску – формальних правил, підкріплених санкційними повноваженнями (Scott, 2008). Коли держави запроваджують ліцензування, вони створюють примусовий ізоморфізм: організації повинні дотримуватися регуляторних вимог для збереження своєї легітимності (DiMaggio & Powell, 1983). Ліцензування також формує нормативний ізоморфізм шляхом кодифікації професійних стандартів (Greenwood et al., 2002). З інституційного погляду, ліцензування слугує засобом символічної легітимації, встановлює юрисдикційні межі та створює обмеження доступу до професійної ренти (Abbott, 1988; Larson, 1977; Meyer & Rowan, 1977). Однак інституційна теорія також передбачає можливість виникнення розриву між формальним дотриманням регуляторних вимог та фактичною практикою (Meyer & Rowan, 1977).

Модель SERVQUAL концептуалізує якість послуг за п'ятьма вимірами: надійність, упевненість/гарантованість ("assurance"), матеріальні активи, емпатія та чуйність (Parasuraman et al., 1988). Ліцензування насамперед впливає на вимір «упевненість» – знання, компетентність та здатність викликати довіру. Ліцензування може опосередковано впливати на «надійність», якщо воно усуває некомпетентних постачальників, а також на «матеріальні активи», якщо постачальники інвестують у комплаєнс-інфраструктуру.

З позицій концепції забезпечення якості, ліцензування виправляє провали ринку, що виникають через інформаційну асиметрію (Akerlof, 1970; Leland, 1979). З позицій теорії пошуку ренти, ліцензування насамперед вигідне наявним учасникам ринку через обмеження пропозиції та підвищення цін (Friedman, 1962; Stigler, 1971). Емпіричні дані свідчать, що ліцензування збільшує доходи практикуючих фахівців на 10–15%, не призводячи до суттєвого покращення якості за різних умов (Kleiner & Krueger, 2013). Узагальнення наявних підходів дає підстави вважати, що ліцензування одночасно породжує як ефекти, пов'язані з якістю послуг, так і прояви рентоорієнтованої поведінки (Carpenter II et al., 2012).

Фіксовані витрати на ліцензування – плата за подання заявки, впровадження системи боротьби з відмиванням коштів, страхування – призводять до виникнення ефекту економії від масштабу (Stigler, 1971). Менші постача-

льники послуг мають три варіанти: по-перше, дотримуватися вимог та нести відповідні витрати; по-друге, вийти з ринку; або по-третє, шукати інституційні способи обходу регулювання. Консолідація ринку може сприяти підвищенню середньої якості послуг, якщо більші фірми інвестуватимуть у системи управління якістю, або, навпаки, призвести до її зниження, якщо послаблення конкурентного тиску зменшуватиме стимули до підвищення якості послуг для надавачів.

В інституційній теорії прийнято розрізняти субстантивне дотримання регуляторних вимог (їхнє справжнє впровадження у практику) та символічне дотримання регуляторних вимог (Oliver, 1991). Уникнення регулювання – наприклад, шляхом зміни коду з NACE 69.20 (аутсорсинговий бухгалтерський облік) до NACE 82.19 (введення даних) – є формою юрисдикційного арбітражу, що дає змогу здійснювати аналогічну економічну діяльність без виконання ліцензійних вимог.

Теоретико-концептуальна модель

Спираючись на розглянуті вище теоретичні підходи, у дослідженні запропоновано теоретико-концептуальну модель ліцензування професійної діяльності як механізму регулювання ринку. У моделі визначено такий причинно-наслідковий ланцюг: регуляторне втручання (обов'язкове ліцензування) зумовлює виникнення витрат на дотримання регуляторних вимог (комплаєнс), які слугують бар'єрами входу для учасників ринку. Ці бар'єри одночасно породжують два види ефектів: по-перше, ефекти сигналізування про якість послуг, що підвищує інституційну довіру та ринкову легітимність ліцензованих надавачів послуг; та, по-друге, ефекти ціноутворення, оскільки витрати на дотримання регуляторних вимог перекладаються на клієнтів у вигляді вищих цін на послуги. Поєднання бар'єрів входу на ринок і коригування цін зумовлює консолідацію ринку, вихід із нього надавачів послуг та появу поведінки, спрямовану на уникнення регулювання, серед тих, хто не бажає або не може нести витрати на дотримання регуляторних вимог.

Дана модель слугує як наскрізна аналітична основа для інтерпретації емпіричних результатів, представлених у цьому дослідженні. У ній інтегровано напрацювання теорії інституційного ізоморфізму (DiMaggio & Powell, 1983), економіки ліцензування професійної діяльності (Kleiner & Krueger, 2013; Leland, 1979) та теорії консолідації ринку (Stigler, 1971), що забезпечує цілісну структуру для розуміння того, як ліцензування трансформує ринки професійних послуг у європейському економічному просторі.

Повний причинно-наслідковий шлях можна підсумувати так: регуляторне втручання → витрати на дотримання регуляторних вимог → бар'єри входу на ринок → ефекти сигналізування про якість та ціноутворення → консолідація ринку → вихід надавачів послуг з ринку → уникнення регулювання.

Кожен етап цього шляху досліджується емпірично в розділах «Результати дослідження» та «Обговорення».

Інституційний контекст

Латвійський ринок аутсорсингу бухгалтерських послуг зазнав фундаментальних змін у регулюванні між 2021 і 2023 рр. До 2021 р. сектор працював під мінімальним регуляторним наглядом: будь-яка фізична або юридична особа могла надавати бухгалтерські послуги незалежно від освіти, професійного досвіду чи наявності комплаєнс-інфраструктури. Така відсутність вимог до входу на ринок створювала значну неоднорідність щодо якості надавачів послуг та зумовлювала системну вразливість до фінансових злочинів.

Поштовхом до зміни нормативно-правової бази стала п'ята оцінка Латвії, здійснена MONEYVAL – Комітетом експертів з оцінки заходів боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму (Council of Europe, 2018), які визначили сектор аутсорсингових бухгалтерських послуг як високоризиковий канал відмивання грошей та ухилення від сплати податків. У відповідь уряд Латвії запровадив обов'язкові вимоги до ліцензування аутсорсингових бухгалтерів відповідно до Закону про бухгалтерський облік (Saeima, 2021, п. 34–38). Запровадження ліцензування почалося у січні 2022 року, а повне застосування ліцензійних вимог набуло чинності з липня 2023 року. Ліцензовані надавачі послуг повинні відповідати мінімальним вимогам щодо освіти та досвіду, впроваджувати системи дотримання регуляторних вимог щодо боротьби з відмиванням грошей (AML – anti-money laundering), мати чинне страхування професійної відповідальності та виконувати вимоги щодо безперервного професійного розвитку.

Така трансформація створює інституційний контекст для дослідження ефектів запровадження ліцензування. Перехід від повністю нерегульованого до всебічно ліцензованого ринку протягом стислого трирічного періоду створює умови, наближені до квазіекспериментального дизайну «до-після», хоча й без повноцінної контрольної групи, для спостереження за ефектами регуляторного втручання на структуру ринку та поведінку надавачів послуг.

У порівняльній перспективі режим ліцензування в Латвії належить до найсуворіших в регуляторному спектрі ЄС. Індекс суворості регулювання, розроблений в рамках цього дослідження (див. розділ «Методологія»), присвоює Латвії оцінку 5 із 6 за зведеним індексом, ставлячи її поряд з Австрією та Мальтою як одну з найбільш всеосяжних систем ліцензування професійних бухгалтерських послуг у ЄС. Країни-члени ЄС Південної та Східної Європи, як правило, мають нижчі рівні суворості, що є відображенням більш фрагментованих або менш формалізованих підходів до регулювання. Наші результати показали, що лише шість країн-членів ЄС (22%) вимагають ліцензування надавачів аутсорсингових бухгалтерських послуг, тоді як вісім

(30%) не висувають жодних формальних вимог, а тринадцять (48%) покладаються на системи добровільної сертифікації.

Методологія

Дизайн дослідження

У дослідженні застосовано лонгitudний квазіекспериментальний дизайн «до-після» для вивчення змін у секторі до та після запровадження ліцензування. Хоча регуляторне втручання, а саме запровадження обов'язкового ліцензування з січня 2022 року з повним застосуванням ліцензійних вимог з липня 2023 року, забезпечує чітко визначений часовий поріг, наші можливості встановлення причинно-наслідкових зв'язків є обмеженими через відсутність повноцінної контрольної групи; тому результати доцільно тлумачити як стійкі асоціації та індикативні закономірності, а не як остаточні твердження про причинно-наслідкові зв'язки. У дослідженні використано комплексні адміністративні дані за 2005–2025 рр., які включають тривалий базовий період до моменту втручання (2005–2021) та період спостереження після втручання (2022–2025).

Аналітична рамка дослідження ґрунтується на описаній вище теоретико-концептуальній моделі, яка пов'язує регуляторне втручання з витратами на дотримання регуляторних вимог, бар'єрами входу на ринок, сигналізуванням про якість послуг, ціновими ефектами, консолідацією ринку та поведінкою, спрямованою на уникнення регулювання. Дослідницький дизайн включає три взаємодоповнюючі аналітичні підходи. По-перше, описовий лонгitudний аналіз дає змогу відстежувати в часі кількість постачальників, оборот сектору та структурні показники. По-друге, порівняльний інституційний аналіз використано до дослідження регуляторних рамок та їх наслідків для ринків у 27 країнах ЄС. По-третє, за допомогою теоретичної тріангуляції встановлено зв'язок між спостережуваними емпіричними закономірностями та положеннями концептуальної моделі.

Індекс суворості регулювання

Для забезпечення можливості міжнародного порівняння було побудовано «індекс суворості регулювання» за шкалою від 0 до 6 балів. Один бал присвоювався за наявність кожного з таких елементів регуляторного режиму в країні: вимоги щодо отримання загальної ліцензії, вимоги щодо сертифікації, вимоги щодо мінімальної освітньої кваліфікації, вимоги щодо мінімального досвіду, зобов'язання щодо безперервної професійної освіти (CPE) та вимоги щодо страхування професійної відповідальності. Регуляторний режим кожної країни було закодовано на основі інформації з офіційних регуляторних джерел, реєстрів професійних асоціацій та загальнодоступної законодавчої документації.

Слід зазначити, що індекс відображає регуляторні вимоги у тому вигляді, у якому вони офіційно визначені в законі чи нормативному акті; він не враховує відмінностей в інтенсивності правозастосування чи в рівнях фактичного дотримання регуляторних вимог, що становить окремий вимір суворості регулювання. У подальших дослідженнях слід включати дані про забезпечення дотримання регуляторних вимог, де це можливо.

Джерела даних

Основними джерелами даних для цього дослідження є: адміністративні записи з Реєстру підприємств Латвії (Latvian Enterprise Register), що охоплюють зареєстрованих надавачів послуг у секторі NACE 69.20 (бухгалтерський облік та ведення бухгалтерського обліку) за період 2005–2025 років; реєстр виданих ліцензій Державної податкової служби Латвії (State Revenue Service, n.d.), що містить дані про кількість ліцензованих надавачів аутсорсингових бухгалтерських послуг починаючи з 2022 року; дані Центрального статистичного бюро Латвії про оборот та зайнятість у секторах; дані Євростату про розмір та оборот бухгалтерського сектору, демографічні показники підприємств та розподіл підприємств за розміром у державах-членах ЄС (Eurostat, n.d.-a; Eurostat, n.d.-b; Eurostat, n.d.-c); а також документальний аналіз регуляторного законодавства, звіти про оцінку MONEYVAL та матеріали професійних асоціацій.

Аналітичні методи та обмеження

Для характеристики тенденцій у кількості надавачів послуг, обороті сектору та динаміці ліцензування до та після регуляторного втручання було застосовано описову лонгітюдну статистику. Порівняльний інституційний аналіз із використанням індексу суворості регулювання було застосовано для визначення позиції режиму Латвії у більш широкому контексті ЄС. За допомогою теоретичної тріангуляції було встановлено взаємозв'язок між спостережуваними емпіричними закономірностями та передбаченнями концептуальної моделі й існуючими теоретичними підходами.

Під час інтерпретації результатів слід враховувати кілька обмежень. Відсутність повноцінної контрольної групи означає, що спостережувані зміни не можна пояснити виключно ліцензуванням, оскільки вони також можуть відображати макроекономічні тенденції, цифровізацію або інші одночасні регуляторні зміни. Дані про оборот сектору є агрегованими і тому не дають змоги безпосередньо спостерігати рішення окремих надавачів послуг щодо ціноутворення. Дані опитувань на рівні окремих надавачів послуг щодо ціноутворення та витрат на дотримання регуляторних вимог обмежені за обсягом. Міжкраїнні порівняння обмежуються відмінностями у доступності та порівнянності адміністративних даних у державах-членах ЄС. Прямі показники якості послуг, такі як рівень помилок, оцінка задоволеності клієнтів або результати аудиту, недоступні, і тому не можуть бути включені до аналізу.

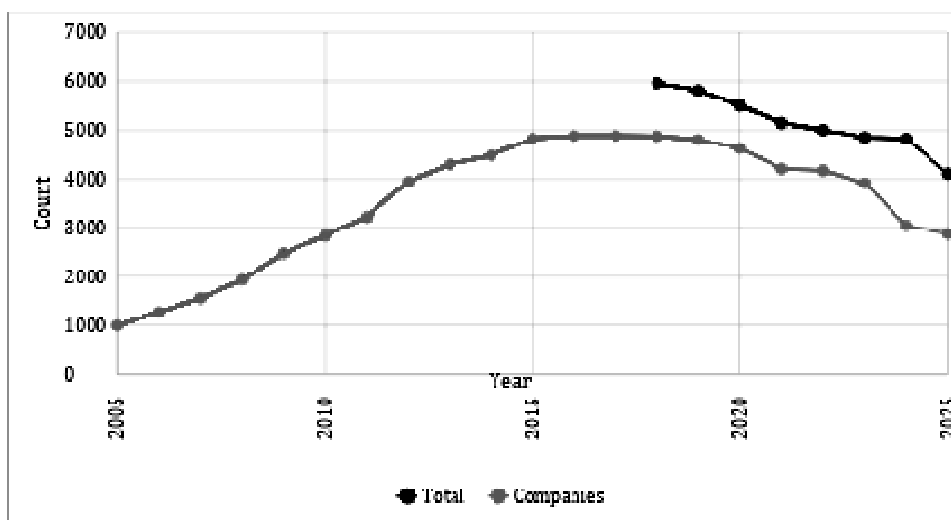
Результати дослідження

Ефекти структури ринку

Адміністративні дані з Реєстру підприємств Латвії свідчать про помітне скорочення кількості активних надавачів послуг за кодом NACE 69.20 після запровадження ліцензування. Загальна кількість активних надавачів послуг скоротилася на 14,6% між 2021 і 2025 роками, від піку до моменту запровадження ліцензування до рівня після початку повного застосування. Водночас загальний оборот сектору зростає приблизно на 13% щорічно протягом того самого періоду, що вказує на те, що надавачі послуг, які залишилися на ринку, перехопили клієнтів і доходи суб'єктів, які його залишили.

Рисунок 1

Кількість надавачів аутсорсингових бухгалтерських послуг, 2005–2025

Примітка: Total = всього; Companies = компанії; Year = рік.

Джерело: власна розробка на основі даних State Revenue Service (n.d.) та Latvian Enterprise Register (n.d.).

Станом на березень 2025 року ліцензії отримали 3567 надавачів послуг, що становить 86% від оціненої загальної кількості надавачів послуг. З огляду на це оцінена загальна кількість надавачів послуг становить приблизно 4150 ($3567 / 0,86 \approx 4150$). Водночас приблизно 583 надавачі послуг – або

приблизно 14% від оціненої загальної кількості – залишалися неліцензованими на момент збору даних. Ці цифри є внутрішньо узгодженими та забезпечують основу для оцінювання охоплення ринку режимом ліцензування.

Ці результати узгоджуються з Г1 (Консолідація ринку): запровадження обов'язкового ліцензування зумовило зниження кількості надавачів послуг і водночас збільшення середнього розміру фірми, оскільки витрати на дотримання регуляторних вимог створили умови для економії від масштабу, що надало переваги більшим та краще забезпеченим ресурсами надавачам послуг.

Ефекти сигналізування про якість послуг

Підтвердженням Г2 (Сигналізування про якість) стали емпіричні дані, які засвідчили міграцію клієнтів від неліцензованих до ліцензованих надавачів послуг. Частка загального обороту сектору, що припадає на ліцензованих надавачів послуг, значно зросла впродовж періоду після набуття чинності вимогами щодо повного застосування режиму ліцензування, що свідчить про те, що клієнти позитивно сприйняли наявність ліцензії як ринковий сигнал якості. Ця закономірність узгоджується з моделлю сигналізування якості Leland (1979): ліцензування функціонує як надійний ринковий сигнал, що зменшує інформаційну асиметрію та дає клієнтам змогу відрізнити надавачів послуг вищої якості.

Однак слід чітко зазначити, що у цьому дослідженні зафіксовано ефекти сигналізування про якість – інституційне підтвердження кваліфікації надавачів послуг – а не прямі емпіричні докази фактичного покращення якості послуг, що відображається у таких показниках як рівень помилок, оцінки задоволеності клієнтів, результати аудиту або рівень порушень регуляторних вимог. Важливе аналітичне значення має розмежування між сприйнятою якістю (інституційною легітимністю) та субстантивною якістю послуг (операційною ефективністю), що вимагає подальших емпіричних досліджень із використанням лонгітюдних даних, зібраних на рівні клієнтів.

Ефекти ціноутворення

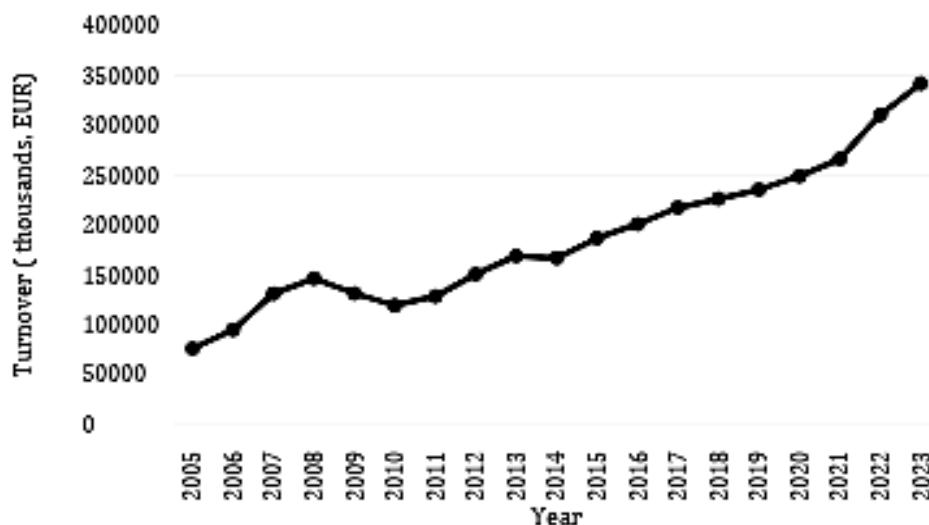
Орієнтовні дані свідчать про те, що середні ціни на аутсорсингові бухгалтерські послуги зросли після впровадження ліцензування. Оцінка зростання цін приблизно на 10–15% ґрунтується на якісних даних, отриманих на рівні надавачів послуг, а також на спостережуваному зростанні середнього обороту на одного надавача порівняно з тенденціями, що передували запровадженню ліцензування; безпосереднього дослідження цін не проводилося, тому цей показник слід інтерпретувати як орієнтовну оцінку, а не як точно виміряну зміну цін. Ця закономірність узгоджується з Г3 (Збільшення цін): витрати на дотримання регуляторних вимог, ймовірно, були частково перекла-

дені на клієнтів у вигляді вищої вартості послуг, тоді як зменшення конкурентного тиску внаслідок виходу з ринку надавачів послуг могло додатково підтримувати рівень цін.

Незважаючи на скорочення кількості надавачів послуг, оборот сектору демонстрував значне зростання, особливо після запровадження ліцензування. На рис. 2 відображені дані щодо обороту сектору за 2005–2023 рр.

Рисунок 2

Оборот сектору аутсорсингових бухгалтерських послуг, 2005–2023

Примітка: Turnover (thousands, EUR) – оборот (тисяч євро); Year = рік.

Джерело: складено автором на основі даних Central Statistical Bureau of Latvia (2025).

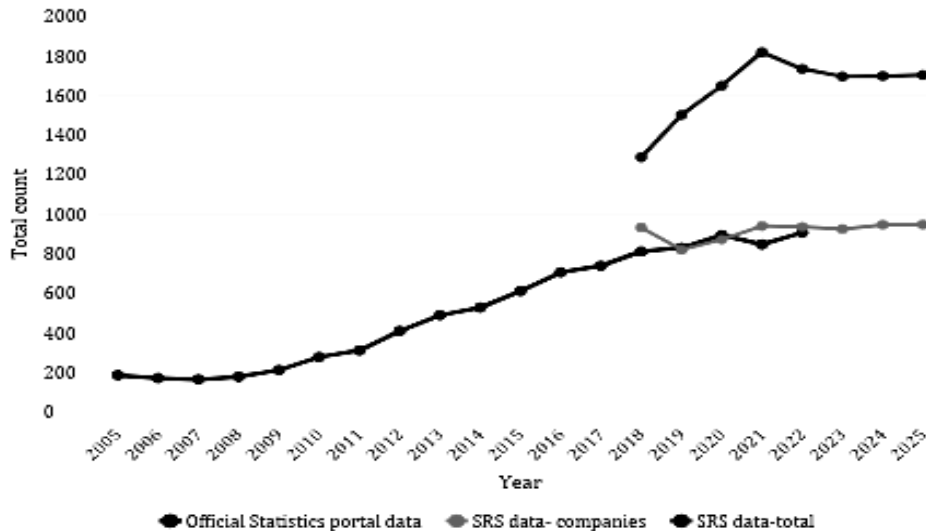
Оборот зріс приблизно з 50 млн євро (2005) до 350 млн євро (2023), що відповідає семикратному зростанню за 18 років. Закономірності зростання свідчать про: (1) стаке зростання (2005–2008): передкризове зростання в середньому на 12% на рік; (2) вплив фінансової кризи (2009–2011): скорочення обороту на 15–20%, відновлення з 2012 року; (3) помірне зростання (2012–2020): зростання обороту в середньому на 8% на рік; (4) прискорення в період дії ліцензування (2021–2023): середньорічне зростання обороту на 13%, що суттєво перевищує історичний тренд.

Уникнення регулювання

Докази, що узгоджуються з Г4 (Уникнення регуляторних вимог), були виявлені у вигляді збільшення кількості суб'єктів господарювання, зареєстрованих за кодом NACE 82.19 (адміністративна офісна діяльність, включаючи введення даних) у період після запровадження ліцензування (рис. 3). Така закономірність перекласифікації свідчить про те, що окремі надавачі послуг вирішили змінити офіційну класифікацію свого виду діяльності, щоб уникнути вимог ліцензування, продовжуючи здійснювати аналогічну економічну діяльність. Ця форма юрисдикційного арбітражу є передбачуваною інституційною реакцією на регуляторне втручання (Oliver, 1991) і створює постійні проблеми для ефективності правозастосування.

Рисунок 3

Кількість надавачів послуг в секторі операторів введення даних (NACE 82.19), 2005–2023

Примітка: Total count = всього; Year = рік; Official Statistics portal data = за даними порталу офіційної статистики; SRS data - companies= за даними Державної податкової служби – компанії; SRS data - total = за даними Державної податкової служби – всього.

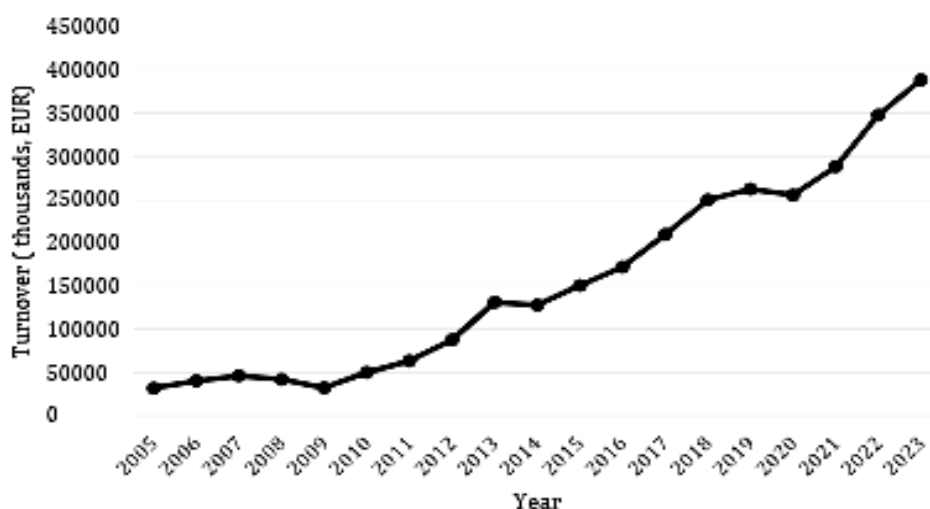
Джерело: складено авторами на основі даних Central Statistical Bureau of Latvia (2025) та State Revenue Service (n.d.).

Кількість надавачів послуг введення даних залишалася відносно стабільною (із незначним зниженням) з 2021 по 2023 рік, що не свідчить про значний приплив надавачів послуг до цього виду діяльності протягом перехідного періоду запровадження ліцензування.

На рис. 4 представлено оборот у цьому секторі за 2005–2022 рр. Оборот у секторі введення даних стабільно зростав протягом усього періоду спостереження, включаючи роки дії ліцензування, але темпи зростання (у середньому на 8,5% на рік у 2021–2023 рр.) не перевищили історичних тенденцій.

Рисунок 4

Оборот в секторі операторів введення даних, 2005–2022

Примітка: Turnover (thousands, EUR) = оборот (тисяч євро); Year = рік.

Джерело: складено автором на основі даних State Revenue Service (n.d.) та Central Statistical Bureau of Latvia (2025).

Отримані результати лише частково підтримують гіпотезу (Г4) щодо уникнення регуляторних вимог. Хоча деякі надавачі послуг, імовірно, пере-класифікували свою діяльність, масштаби цього явища видаються помірними і є недостатніми для пояснення скорочення кількості надавачів аутсорсингових бухгалтерських послуг на 14,6%. Це свідчить про те, що більшість надавачів послуг, які залишили ринок, дійсно припинили свою діяльність, а не вдавалися до юрисдикційного арбітражу.

Однак обмеження наявних даних вимагають з обережністю ставитись до цих висновків. Надавачі послуг могли перекласифікувати свою діяльність до інших кодів NACE, а не лише до коду, пов'язаного із введенням даних (наприклад, бізнес-консалтинг чи адміністративних послуг), які нами систематично не досліджувалися. Крім того, неформальне надання послуг без будь-якої реєстрації не відображається в офіційній статистиці. Більш комплексний лонгitudний аналіз, що відстежуватиме окремих надавачів послуг упродовж усіх змін класифікації, дозволив би точніше оцінити поширеність уникнення регулювання.

Розподільчі ефекти

Режим ліцензування створив непропорційне навантаження, пов'язане з дотриманням регуляторних вимог, для мікропідприємств та фізичних осіб-підприємців, що узгоджується з Г5 (Розподільчі ефекти). Фіксовані витрати на дотримання регуляторних вимог становлять значно більшу частку доходів для менших надавачів послуг, ніж для більших фірм. Дані свідчать про те, що рівень виходу з ринку серед фізичних осіб-підприємців та мікропідприємств був значно вищим, ніж серед середніх та великих бухгалтерських фірм, що сприяло консолідації ринку.

Таблиця 1

Структура надавачів послуг за організаційною формою, вибрані роки

Рік	Компанії	Самозайняті	Всього	Компанії, %
2018	1 850	2 300	4 150	44,6%
2021	1 680	2 250	3 930	42,7%
2023	1 310	2 140	3 450	38,0%
2025	1 150	2 000	3 150	36,5%

Джерело: власні розрахунки на основі даних Latvian Enterprise Register (n.d.) та State Revenue Service (n.d.).

Такий характер розподілу викликає занепокоєння щодо справедливості в процесі розробки регуляторної політики, особливо в контексті зусиль ЄС, спрямованих на зменшення регуляторного навантаження на малі та середні підприємства.

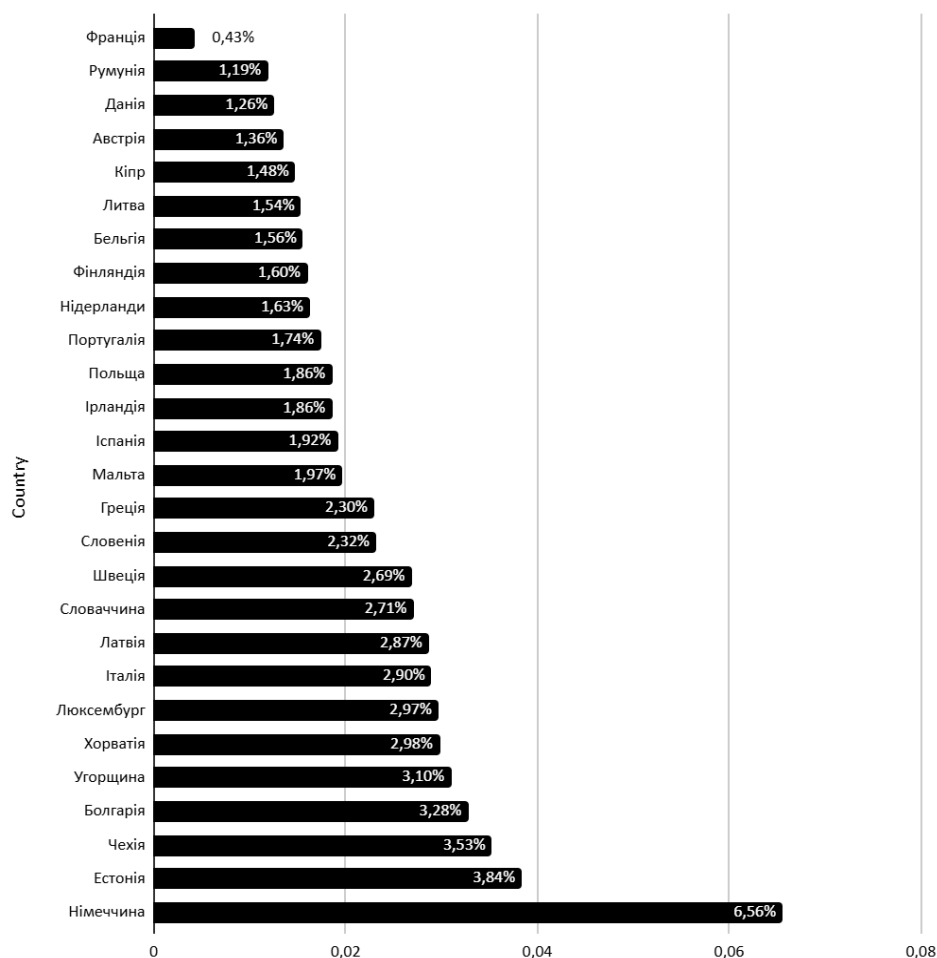
Порівняльні емпіричні дані по ЄС

Міждержавне порівняння з використанням "індексу суворості регулювання" засвідчує значні відмінності в інтенсивності регулювання ліцензування бухгалтерських послуг у країнах-членах ЄС. Оцінка Латвії – 5 балів із 6 можливих – відносить її до країн із найсуворішими регуляторними режимами

у вибірці ЄС. Країни з вищими значеннями індексу суворості регулювання, як правило, демонструють нижче співвідношення кількості надавачів послуг до чисельності населення та вищий середній оборот на одного надавача послуг, що узгоджується з передбаченнями концептуальної моделі щодо консолідації ринку.

Рисунок 5

Насиченість ринку аутсорсингових бухгалтерських послуг у розрізі країн ЄС (2022-2023)

Джерело: розраховано авторами на основі даних національних статистичних служб та Eurostat (n.d.-a), Eurostat (n.d.-b), Eurostat (n.d.-c).

Насиченість ринку – співвідношення кількості надавачів аутсорсингових бухгалтерських послуг до загальної кількості підприємств – негативно корелює із суворістю регулювання ($r = -0,34$, $p = 0,041$). Однак цей взаємозв'язок помірний і є багато винятків. Наші результати показали, що насиченість ринку в Латвії (3,26%) перевищує середній рівень по ЄС-27 (2,35%) попри її строгий регуляторний режим, що свідчить про те, що на структуру ринку також впливають рівень сприйняття аутсорсингу в культурному середовищі, розподіл підприємств за розміром та зрілість ринку. Міждержавне порівняння використано для аналізу взаємозв'язків між регуляторними рамками та ринковими результатами. На рис. 5 представлено рівні насиченості ринку у 27 країнах ЄС.

Насиченість ринку значно варіюється: найвищий рівень простежується у Німеччині (6,56%), за нею йдуть Естонія (3,84%), Чеська Республіка (3,53%), Болгарія (3,28%) та Угорщина (3,10%). Найнижчий рівень насиченості ринку у Франції (0,43%), за нею йдуть Румунія (1,19%), Данія (1,26%) та Австрія (1,36%).

У табл. 2 наведено узагальнену інформацію про вимоги до надавачів аутсорсингових бухгалтерських послуг у 27 країнах ЄС.

Таблиця 2

Вимоги до надавачів аутсорсингових бухгалтерських послуг у 27 країнах-членах ЄС

Країна	Загальна ліцензія	Сертифікація	Мін. освіта	Мін. досвід	Зобов'язання щодо безперервної професійної освіти	Страхування професійної відповідальності	Бал (0–6)
Австрія	Так	Так	Так	Так	Так	Ні	5
Бельгія	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	0
Болгарія	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	0
Хорватія	Ні	Так	Так	Ні	Ні	Ні	2
Кіпр	Ні	Так	Так	Так	Ні	Ні	3
Чеська Республіка	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	0
Данія	Ні	Так	Так	Ні	Так	Ні	3
Естонія	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	0
Фінляндія	Ні	Так	Так	Ні	Так	Ні	3
Франція	Ні	Так	Так	Так	Так	Так	5
Німеччина	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	0
Греція	Ні	Так	Так	Ні	Ні	Ні	2
Угорщина	Ні	Так	Так	Так	Так	Ні	4
Ірландія	Ні	Так	Так	Ні	Так	Ні	3
Італія	Ні	Так	Так	Так	Так	Так	5
Латвія	Так	Так	Так	Так	Так	Ні	5
Литва	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	0
Люксембург	Ні	Так	Так	Ні	Так	Так	4
Мальта	Так	Так	Так	Так	Так	Ні	5

Країна	Загальна ліцензія	Сертифікація	Мін. освіта	Мін. досвід	Зобов'язання щодо безперервної професійної освіти	Страховання професійної відповідальності	Бал (0–6)
Нідерланди	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	0
Польща	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	0
Португалія	Так	Так	Так	Так	Так	Так	6
Румунія	Ні	Так	Так	Так	Ні	Ні	3
Словаччина	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	0
Словенія	Ні	Так	Так	Ні	Ні	Ні	2
Іспанія	Ні	Так	Так	Так	Так	Ні	4
Швеція	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні	0

Джерело: власна розробка на основі даних національних регуляторних агенцій та реєстрів професійних асоціацій.

Ці закономірності свідчать про те, що суворість регуляторних вимог є лише одним із багатьох факторів, що впливають на структуру ринку. Іншими визначальними чинниками є культурні переваги на користь аутсорсингу порівняно з веденням бухгалтерського обліку власними силами, розподіл розмірів малих і середніх підприємств (менші фірми частіше використовують аутсорсинг), складність бухгалтерської системи (складніші системи збільшують попит на аутсорсинг) та рівень зрілості ринку. Країни Східної Європи загалом демонструють вищу насиченість, ніж країни Західної Європи, що потенційно відображає пізніше формування ринку, більшу залежність малих і середніх підприємств від зовнішніх послуг або відмінності у нормах бізнес-культури.

Обговорення

Регуляторне втручання і структура ринку

Результати аналізу запровадження обов'язкового ліцензування аутсорсингових бухгалтерських послуг в Латвії забезпечують послідовну емпіричну підтримку теоретичних передбачень концептуальної моделі, розробленої в розділі «Теоретико-концептуальна модель». Повний ланцюг причинно-наслідкових зв'язків – від регуляторного втручання – через витрати на додержання регуляторних вимог, бар'єри входу на ринок, сигналізування про якість послуг, ефекти ціноутворення, консолідацію ринку, вихід надавачів послуг і до ухилення від регулювання – різною мірою знаходить підтвердження в проаналізованих адміністративних даних. Це підтверджує концептуальну модель як аналітично узгоджену основу для інтерпретації ефектів запровадження ліцензування на ринках професійних послуг.

Зменшення кількості надавачів послуг на 14,6% узгоджується з теоретичними прогнозами теорії консолідації ринку (Stigler, 1971) та узгоджується з емпіричними даними з інших ринків ліцензованих професійних послуг. Одночасне зростання обороту сектору свідчить про те, що вихід з ринку менших постачальників супроводжувався перерозподілом клієнтських відносин на користь ліцензованих фірм, що залишились на ринку, а не скороченням загальної економічної активності в секторі.

Сигналізування про якість послуг проти фактичного покращення якості

Ліцензування насамперед впливає на вимір «упевненість» моделі SERVQUAL, який охоплює компетентність, авторитетність та здатність викликати довіру (Parasuraman et al., 1988). Запроваджуючи вимоги до освіти, досвіду та дотримання вимог щодо боротьби з відмиванням грошей, ліцензування безпосередньо посилює офіційно підтверджені кваліфікації надавачів послуг, які є видимими для клієнтів. Цей механізм сигналізування про якість зменшує інформаційну асиметрію, даючи клієнтам змогу легше відрізнити ліцензованих надавачів послуг від неліцензованих, ніж шляхом безпосереднього оцінювання змісту їхніх професійних компетенцій.

Найважливішим аспектом інтерпретації цих висновків є аналітичне розмежування між ефектами сигналізування про якість та ефектами фактичної зміни якості послуг. Запровадження ліцензування чітко продемонструвало наявність ефектів сигналізування про якість послуг: наявність ліцензії виступала в якості надійного ринкового сигналу, і клієнти відреагували перейшовши до ліцензованих надавачів послуг. Це узгоджується з концепцією інституційної легітимності (DiMaggio & Powell, 1983; Scott, 2008) та теорією сигналізування (Leland, 1979).

Однак у цьому дослідженні не надаються прямі докази фактичного покращення якості послуг. Рівень помилок, оцінки задоволеності клієнтів, результати аудиту, рівень регуляторних порушень та інші показники операційної ефективності не вимірювалися і не можуть бути встановлені на основі наявних даних. Регулятори та особи, відповідальні за розробку політики, повинні з обережністю тлумачити рівень охоплення ліцензуванням та консолідацію ринку як докази покращення якості послуг самі по собі; перш ніж можна буде зробити такі висновки, необхідні лонгітюдні дані про результати надання послуг, зібрані на рівні клієнтів.

Ненавмисні наслідки

Зафіксована у цьому дослідженні поведінка, спрямована на уникнення регулювання, зокрема шляхом зміни надавачами послуг коду виду діяльності з NACE 69.20 на NACE 82.19, є ілюстрацією передбачуваного, але практично значущого ненавмисного наслідку запровадження ліцензування. Концепція

Oliver (1991) щодо інституційних реакцій на регуляторний тиск передбачає, що окремі суб'єкти намагатимуться обійти вимоги за допомогою стратегій, що ґрунтуються на використанні регуляторних визначень, замість того, щоб дотримуватися вимог чи залишити ринок. Це є викликом при розробці регуляторної політики: якщо значна частина надавачів послуг, які раніше підлягали регулюванню, зможе продовжувати аналогічну економічну діяльність під іншим кодом NACE, цілі ліцензування в частині дотримання регуляторних вимог щодо протидії відмиванню коштів можуть бути частково підірвані.

Непропорційний вплив ліцензування на мікропідприємства також потребує уваги з боку розробників політики. Фіксована структура витрат на дотримання ліцензійних вимог створює систематично не вигідні умови для менших надавачів послуг, що потенційно може призводити до зменшення різноманітності учасників ринку та обмежувати доступ до бухгалтерських послуг для менших клієнтів. У відповідь на це, заходи регуляторної політики можуть включати багаторівневі структури ліцензування, субсидовану підтримку дотримання регуляторних вимог для мікропідприємств або поетапне впровадження ліцензійних вимог.

Наслідки для європейської регуляторної політики

У ширшому контексті гармонізації регуляторних вимог ЄС, випадок Латвії надає показові емпіричні дані для обговорення регулювання ринку професійних послуг у всьому європейському економічному просторі. Зафіксовані в цьому дослідженні відмінності у суворості регуляторних режимів між державами-членами ЄС свідчать про те, що єдиний ринок професійних бухгалтерських послуг залишається фрагментованим, а національні режими ліцензування формують відмінні структури ринку. Ця фрагментація може вплинути як на ефективність систем забезпечення дотримання вимог щодо протидії відмиванню грошей, так і на конкурентоспроможність транскордонного надання бухгалтерських послуг. Інституційна гармонізація вимог до ліцензування на рівні ЄС, особливо щодо стандартів дотримання вимог у сфері протидії відмиванню коштів, могла би зменшити цю неефективність та сприяти розвитку більш інтегрованого ринку третинних послуг у європейському економічному просторі.

Висновки

На тлі постійних зусиль Європейського Союзу, спрямованих на гармонізацію ринків професійних послуг, зменшення регуляторної фрагментації та посилення дотримання вимог у сфері боротьби з відмиванням коштів у секторі фінансових послуг, розуміння того, як національні режими ліцензування впливають на результати функціонування ринків має високу актуальність з погляду економічної політики для європейського економічного простору.

У цьому дослідженні було розроблено та застосовано теоретико- концептуальну модель ліцензування професійної діяльності як механізму регулювання ринку, у якій простежено ланцюг причинно-наслідкових зв'язків від регуляторного втручання через витрати на дотримання регуляторних вимог, бар'єри входу на ринок, сигналізування про якість, цінові ефекти, консолідацію ринку, вихід з ринку надавачів послуг та до уникнення регуляторних вимог. Така модель слугувала наскрізною аналітичною основою для інтерпретації емпіричних даних, отриманих у результаті дослідження обов'язкового ліцензування аутсорсингових бухгалтерських послуг у Латвії у 2021–2023 роках.

Основні емпіричні результати можна підсумувати наступним чином. По-перше, запровадження обов'язкового ліцензування призвело до значної консолідації ринку: кількість активних надавачів послуг скоротилася на 14,6%, тоді як оборот сектору зростав приблизно на 13% щорічно, що свідчить про перерозподіл ринкової активності на користь ліцензованих надавачів послуг, які залишилися на ринку. По-друге, ліцензування створило ефекти сигналізування про якість, що узгоджується з теоретичними передбаченнями, про що свідчить міграція клієнтів до ліцензованих надавачів послуг. Водночас прямих доказів фактичного покращення якості послуг – з точки зору рівня помилок, результатів дотримання регуляторних вимог або рівня задоволеності клієнтів – не отримано, тому це питання потребує подальших досліджень. По-третє, індикативні дані свідчать про те, що середні ціни зросли приблизно на 10–15%, хоча ця оцінка ґрунтується якісних даних, отриманих від надавачів послуг та тенденціях в обороті сектору, а не на прямому дослідженні цін, тому її слід розглядати як орієнтовний діапазон. По-четверте, спостерігалось уникнення регулювання шляхом перекласифікації кодів NACE, що створювало проблеми для ефективності правозастосування. По-п'яте, режим ліцензування створив непропорційний тягар дотримання регуляторних вимог для мікропідприємств та одноосібних підприємців.

Висновки щодо фактичних змін у якості послуг слід робити з обережністю. Ліцензування демонструє ефекти сигналізування про якість – інституційне підтвердження кваліфікації надавачів послуг шляхом видачі ліцензій та пов'язана з ним міграція клієнтів – однак не надає прямих доказів фактичного покращення якості послуг, зокрема за такими показниками як рівень помилок, задоволеність клієнтів, результати аудиту або рівень дотримання регуляторних вимог. Розмежування між інституційною легітимністю та операційними показниками якості послуг залишається важливим відкритим питанням для майбутніх досліджень.

У сфері регуляторної політики ЄС отримані результати дають підстави для наступних міркувань. Регуляторний дизайн повинен передбачати та враховувати розподільчі ефекти фіксованих витрат дотримання регуляторних вимог для мікропідприємств, можливо шляхом запровадження багаторівневих чи диференційованих структур ліцензування. Системи правозастосування повинні враховувати перекласифікацію кодів NACE як форму уникнення регулювання. Міжнародна гармонізація регуляторних вимог, особливо щодо

стандартів дотримання вимог щодо протидії відмиванню грошей, може зменшити фрагментацію ринку та підвищити ефективність ліцензування як механізму регулювання якості в усьому європейському економічному просторі. Майбутня оцінка ефективності ліцензування повинна включати дані про результати діяльності на рівні клієнта, щоб перейти від оцінки інституційної легитимності до оцінки фактичної якості послуг.

Подяка

Цю роботу виконано за підтримки Фонду відновлення та стійкості ЄС (EU Recovery and Resilience Facility) в межах проекту № 5.2.1.1.i.0/2/24/I/CFLA/003 “Впровадження змін у сфері консолідації та менеджменту в Ризькому технічному університеті, Лієпайському університеті, Резекненській академії технологій, Латвійській морській академії та Лієпайському морському коледжі для досягнення майстерності у вищій освіті, науці та інноваціях” – грант на здобуття докторського ступеня для розвитку академічної кар’єри (ID 1052).

Список використаної літератури

- Abbott, A. (1988). *The system of professions: An essay on the division of expert labor*. The University of Chicago Press.
- Acs, Z. J., & Audretsch, D. B. (1989, May). Small-firm entry in US manufacturing. *Economica*, 56(222), 255-265. <https://doi.org/10.2307/2554043>
- Akerlof, G. A. (1970). The market for “lemons”: Quality uncertainty and the market mechanism. *The Quarterly Journal of Economics*, 84(3), 488-500. <https://doi.org/10.2307/1879431>
- Carpenter, D. M. II, Knepper, L., Erickson, A. C., & Ross, J. K. (2012, May). *License to work: A national study of burdens from occupational licensing* (1st ed.). Institute for Justice. <https://ij.org/wp-content/uploads/2022/11/licensetowork1.pdf>
- Central Statistical Bureau of Latvia. (2025, November 14). *Entrepreneurship indicators of enterprises 2005-2024 (UFR010)* [Data set]. <https://stat.gov.lv/en/statistics-themes/business/entrepreneurship-indicators/tables/ufr010-entrepreneurship-indicators>
- Council of Europe. (2018, July). *Anti-money laundering and counter-terrorist financing measures: Latvia: Fifth Round Mutual Evaluation Report* (No. 8). Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism (MONEYVAL). <https://rm.coe.int/moneyval-2018-8-5th-round-mer-latvia/16808ce61b>

- DiMaggio, P. J., & Powell, W. W. (1983). The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. *American Sociological Review*, 48(2), 147-160. <https://doi.org/10.2307/2095101>
- Eurostat. (n.d.-a). *Structural business statistics: Database*. Retrieved March 31, 2025, from <https://ec.europa.eu/eurostat/web/structural-business-statistics>
- Eurostat. (n.d.-b). *Business demography by legal form and NACE Rev.2 activity*. Retrieved March 31, 2025, from https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/bd_l_form__custom_16622368/default/table?lang=en
- Eurostat. (n.d.-c). *Enterprises by size class for special aggregates of NACE Rev. 2 activities (2005-2020) (sbs_sc_sca_r2)*. https://doi.org/10.2908/sbs_sc_sca_r2
- Friedman, M. (1962). *Capitalism and freedom*. The University of Chicago Press.
- Greenwood, R., Suddaby, R., & Hinings, C. R. (2002). Theorizing change: The role of professional associations in the transformation of institutionalized fields. *Academy of Management Journal*, 45(1), 58-80. <https://doi.org/10.5465/3069285>
- Kleiner, M. M. (2000). Occupational licensing. *Journal of Economic Perspectives*, 14(4), 189-202. <https://doi.org/10.1257/jep.14.4.189>
- Kleiner, M. M., & Krueger, A. B. (2013). Analyzing the extent and influence of occupational licensing on the labor market. *Journal of Labor Economics*, 31(S1), S173-S202. <https://doi.org/10.1086/669060>
- Larson, M. S. (1977). *The rise of professionalism: A sociological analysis*. University of California Press.
- Latvian Enterprise Register. (n.d.). *Commercial register information system*. Retrieved March 30, 2025, from <https://www.ur.gov.lv/en/>
- Leland, H. E. (1979). Quacks, lemons, and licensing: A theory of minimum quality standards. *Journal of Political Economy*, 87(6), 1328-1346. <https://doi.org/10.1086/260838>
- Meyer, J. W., & Rowan, B. (1977). Institutionalized organizations: Formal structure as myth and ceremony. *American Journal of Sociology*, 83(2), 340-363. <https://doi.org/10.1086/226550>
- Mikko, V. (2018). *Outsourcing accounting functions: Measuring benefits, impact on capabilities, and firm performance* [Master's thesis, Oulu Business School]. <https://oulurepo.oulu.fi/bitstream/handle/10024/11371/nbnfioulu-201806062465.pdf>
- Oliver, C. (1991). Strategic responses to institutional processes. *Academy of Management Review*, 16(1), 145-179. <https://doi.org/10.5465/amr.1991.4279002>

- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. *Journal of Retailing*, 64(1), 12-40.
- Saeima. (2021). *Grāmatvedības likums* [Accounting law]. <https://likumi.lv/ta/id/324249-gramatvedibas-likums>
- Scott, W. R. (2008). *Institutions and organizations: Ideas and interests* (3rd ed.). Sage Publications.
- Sharma, G. K. (2023). Advantages & impacts of outsourcing accounting to accounting firms. *International Journal of Financial Management and Economics*, 6(1), 239-244. <https://doi.org/10.33545/26179210.2023.v6.i1.204>
- State Revenue Service. (n.d.). *Licencēto ārpakalpojuma grāmatvežu reģistrs* [Registry of licensed accounting service providers]. Retrieved March 31, 2025, from https://www6.vid.gov.lv/LAGR?utm_source
- Stigler, G. J. (1971). The theory of economic regulation. *The Bell Journal of Economics and Management Science*, 2(1), 3-21. <https://doi.org/10.2307/3003160>
- The White House. (2015, July). *Occupational licensing: A framework for policy makers*. https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/licensing_report_final_nonembargo.pdf

Отримано: 7 квітня 2026 р.

Рецензовано: 20 травня 2026 р.

Рекомендовано до друку: 15 червня 2026 р.